

DOI:10.26104/NNTIK.2022.1.6.070

Сулайманова Г.Ж., Кудайбердиева Г.Г.

**АНГЛИС ТИЛИН ОКУТУУДАГЫ РЕГИОНАЛДЫК
ЖАНА УЛУТТУК БААЛУУЛУКТАРДЫН ОРДУ**

Сулайманова Г.Ж., Кудайбердиева Г.Г.

**РОЛЬ РЕГИОНАЛЬНЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ
В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

G. Sulaimanova, G. Kudaiberdieva

**THE ROLE OF REGIONAL AND NATIONAL
VALUES IN TEACHING ENGLISH**

УДК: 372.881.111.1

Макалада англис тили сабактарына жалты жана мамлекеттик билим берүү стандартын киргизүү контекстинде аймактык компоненттин жана улуттук баалуулуктун ролу талкууланат. Студенттердин улуттук маданиятынын тилдик компоненти алардын маданий-агартуу керектөөлөрүнүн эң маанилүү маселеси болуп калат. Маданиятты изилдөө менен тилди айкалыштыруу керек. Тилди окутууда аймактык жана маданий компонентти да эске алуу керек - бир жагынан, маданияттар аралык өз ара түшүнүшүү, экинчи жагынан, элдин тарыхын, улуттук өзгөчөлүктөрүн жана элдик салттарын урматтоо. Тарыхтын инструменти аркылуу билим берүү бардык муундар тарабынан коомдун биринчи кезектеги милдети катары таанылган. Окуу процессинде концептуалдык картаны колдонуу менен аймактык материалдарды окутуу чет тилин үйрөнүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуунун шарттарын аныктай алат жана тил үйрөнүүдө позитивдүү мотивацияны калыптандырат.

Негизги сөздөр: англис тилин окутуу, мамлекеттик стандарт, аймактык компонент, улуттук баалуулуктар, концептуалдык карта.

В статье рассматривается роль региональной и национальной ценности в условиях внедрения общеобразовательных и государственных стандартов образования на уроках английского языка. Языковой компонент национальной культуры студентов становится важнейшим вопросом их культурно-образовательных потребностей. Изучение культуры и языка должны быть совмещены. При обучении языку также необходимо учитывать региональный и культурный компонент – с одной стороны, межкультурное взаимопонимание, а с другой стороны, уважение к истории народа, национальным особенностям и народным традициям. Через инструмент истории образование было признано всеми поколениями в качестве первоочередной задачи общества. Использование концептуальной карты в процессе изучения региональных материалов позволяет определить условия повышения эффективности изучения иностранного языка и формирования положительной мотивации в изучении языка.

Ключевые слова: обучение английскому языку, государственный стандарт, региональный компонент, национальные ценности, концептуальная карта.

The article discusses the role of regional and national values in the context of the implementing of general educational and state education standards in English lessons. The language component of the national culture of students becomes the most important issue of their cultural and educational needs. The study of culture and language must be combined. When teaching a language, it is also necessary

to take into account the regional and cultural component - on the one hand, intercultural understanding, and on the other hand, respect for the history of the people, national characteristics and folk traditions. Through the instrument of history, education has been recognized by all generations as the primary task of society. Using of concept map in the learning process of regional materials can determine the conditions for increasing the efficiency of learning the foreign language and the formation of positive motivation in language learning.

Key words: teaching English, state standard, regional component, national values, concept map.

Билим берүү – бул адамзат топтогон илим билимди жаш муунга үйрөтүү. Бул курчап турган чөйрө-жаратылыш, коом, адам, анын тарыхы жана маданияты жөнүндө билимдерди топтоосуз эч кандай билим берүү мүмкүн эмес дегенди билдирет. Тил – улуттун турмуштук тажрыйбасын, ааламды өздөштүрүү өзгөчөлүгүн, дүйнө таануу жолун, кылымдардан бери сакталып келген маданиятын, табияттагы кубулуштарга болгон көз карашын, руханий жашоосун, тарыхый окуяларын, өсүп-өнүгүү баскычтарын, социалдык түзүлүшүн, диний ишенимдерин, материалдык жана моралдык баалуулуктарын чагылдырып, адам баласынын пикир алышуу иш-аракетин камсыз кылат.

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2018-жылдын 31-октябрындагы №221 Жарлыгы менен бекитилген 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында да тил саясатына өзүнчө көңүл бурулган [1]. Аталган Стратегияда келечекте атаандаштыкка жөндөмдүүлүктүн негизги фактору катары Кыргыз Республикасынын жарандарынын бир нече тилди билүүсүнө шарт түзүлүп, кыргыз тилин мамлекеттик тил катары колдонуу чөйрөсү кеңейип, мезгил талабына жана коомдук муктаждыкка ылайык мамлекеттик тилди өркүндөтүү иши жолго коюлары көрсөтүлгөн.

Кыргызстанда көп улуттун өкүлдөрү жашашат. Көп тилдүү билим берүү азыркы заманда бүтүрүүчүлөргө толук кандуу келечекти камсыздайт. Анткени бүгүнкү биздин бүтүрүүчүлөр Кыргызстанда же КМШ өлкөлөрүндө билим алуу менен чектелбестен, башка мамлекеттерде (АКШ, Германия, Япония жана башка өлкөлөрдө) билим алууну самашат. Ошондук-

тан биздин окуучуларга кеминде эле үч тил үйрөтүү-бүз зарыл. Алар: мамлекеттик тил – кыргыз тили, расмий тил – орус тили жана дүйнөлүк тил – англис тили. Биздин жаштар ушул үч тилди мектепте жакшы өздөштүрө алышса, алар адис катары да, өзү жашаган өлкөнүн жараны катары да чоң артыкчылыктарга ээ болушат. Билим берүү системасы ааламдашуу шартында өз ордун таба билген, кесиптик жана башка социалдык мамилелерди тендеп кете ала турган, чет тилинде эркин сүйлөгөн, башка маданияттардын өкүлдөрү менен чет тилдерде кесипкөйлүктө өз элинин тарыхы, каада салты, баалуулуктарын эркин баарлашууга даяр, компетенттүү кесип ээлерин даярдоого милдеттүү. Өлкөнүн социалдык-экономикалык жактан өнүгүүсүнүн шартында орто жана жогорку окуу жайлар орчундуу мааниге ээ экендиги талашсыз.

Чет тил маданияты дүйнөлүк маданияттын бир бөлүгү. Ошентип, чет тили аркылуу студенттерге чет тил маданияты жөнүндөгү билимдерди үйрөтүү менен жалпы билим берүүгө, ар тараптуу өнүккөн, гармониялуу инсанды калыптандырууга, ошондой эле өз улутунун баалуулуктарын кошо калыптандырууга чоң салым кошууга болот. Өз мекени жөнүндөгү так маалымат менен окуп жаткан тилдин өлкөлөрү жөнүндөгү маалыматтарды салыштыруу аркылуу студенттер өздөрүн Кыргызстандын жана өзүнүн кичинекей мекенинин жараны катары көрсөтүүгө, өз жерин дүйнөлүк цивилизациянын маанилүү жана ажырагыс бөлүгү катары кабыл алууга үйрөнүшөт.

Мындан тышкары, сабактарга аймактык компонентти киргизүү менен биз жаны муундагы стандарттардын дагы бир принциби – метасубъективдүүлүктү ишке ашырып жатабыз. Чет тили сабагында студенттердин адабият, география, тарых, активдүү циклдин предметтери – музыка, сүрөт искусствосу сабактарында алган билимдерин колдонуубуз. Бул предметтер боюнча алынган маалыматтарды чет тили сабагына киргизип, колдонууга балдарды үйрөтүү зарыл деп эсептейбиз. Бул студенттерге дүйнөнүн жалпы картинасын түзүүгө жана бардык нерсеге болгон мамилесин өнүктүрүүгө жардам берет.

Аймактык компоненттин алкагында билим берүү бул:

- интеллектуалдык көндүмдөрдү өнүктүрүү (түшүнүү, талдоо, синтездөө, колдонуу, жалпылоо, баалоо, рефлексиялоо);

- тарых, маданият жөнүндө билимди калыптандыруу, өз элинин жана эне тилинде сүйлөгөндөрдүн реалдуулуктары жана каада-салттары, региондун дүйнөлүк маданиятка кошкон салымын билүү.

Англис тили аркылуу билим берүү студенттердин:

- заманбап дүйнөдө коммуникация каражаты катары англис тилин билүүнүн маанисин түшүнүүнү;

- башка маданиятка толеранттуу мамиле кылуу;

- өзүнө, башкаларга жана дүйнөгө болгон мамилени баалоо;

- активдүү жашоо позициясын түзүү болот.

Студенттер арасында жүргүзүлгөн сурамжылоо алар чет элдик коноктор жана достор менен баарлашууда колдонуу үчүн өз аймагы жөнүндө чет тилде билим алууну каалаарын көрсөттү. Ошондуктан биз сабактарыбызда улуттук-регионалдык компонентти колдонуу менен дисциплина аралык байланыштарды колдонуубуз. Буга мисал катары Кыргызстандын тарыхы жана маданияты, кыргыз тили жана адабият мугалимдери менен биргеликте “Ош шаарымдын тарыхы”, “Сулайман Тоого саякат”, “Кыргыздын улуттук боз үйү” [2] деген темада аймак таануу музейине багытталган долбоор иштерди, [3] сабак экскурсияларды жана андан кийин окуу жайларында өткөрүлгөн таасир алмашууну, алынган маалыматты концептуалдык карта менен талдап анализдөөнү айтсак болот. Англис тили, тарых, музыка жана кыргыз адабиятынын интеграцияланган сабактары [4].

Концептуалдык карталарды иштеп чыгуу 1972-жылы башталган, Корнелл университетинде Дэвид Аусубелдин Окутуу Психологиясынан маалыматты өздөштүрүүдө адам ээ болгон түшүнүктөргө жана жаны кабыл алган маалыматты түшүнүү менен байланыштырып окуунун негизинде Жозеф Новак [5] изилдөө программасын ишке киргизген. Бул билимди түшүнүү үчүн гана эмес, аны түшүндүрүү үчүн да пайдалуу болгон. Бул адамдын теманы түшүнүүсүн өлчөөчү баалоо куралы болуп калды. Ал концептуалдык карталар - бул окуучунун же адамдын үйрөнүсү келген билимди түшүнүүгө жардам берүүчү, колдонуучунун колунан келген нерсени баштап, графикалык жана иерархиялык жол менен бири-бирине байланыштуу чакан блоктор жана байланыштар аркылуу маалыматты схемалоо, визуалдык түрдө чагылдырган окуу ыкмасы деп айткан. Концептуалдык картасы түзүлүп жатканда, түшүнүктөр жатталып калат, бул теманы жакшы билүүгө жана түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет. Маанисин түшүнүп окутуу теориясына ылайык, окуучулар окуу материалдары менен болгон билимдердин ортосунда эркин эмес, маңыздуу мамилелерди орноткон сайын маанисин түзүшөт. Ошентип, студенттердин окуу куралы катары концепция карталары студенттерди түшүнүктөрдүн ортосунда өз алдынча байланыш түзүүгө шыктандыруу менен мазмундуу окутууну күчөтөт. Окуучу картада канчалык маанилүү байланыштарды көрсөтө алса, ал материалды ошончолук жакшы өздөштүрөт. Демек, карта түзүү процесси алдын ала билимге, контекстке жана түзүлгөн түшүнүккө көз каранды.

Студенттердин өнүгүүсү аларды долбоорго, изилдөөгө, изденүүгө, чыгармачылыкка тартуу процессинде ишке ашырылат, бул студенттердин өздөрү үчүн да, башка адамдар үчүн да, анын ичинде англис

тилин билгендер үчүн да маанилүү. Мындай иш чарага катышуунун натыйжасында студенттер:

- керектүү маалыматты алуу, иштеп чыгуу жана түзүү көндүмдөргө ээ болушат;
- ар кандай чөйрөлөрдөгү билимдерди жана көндүмдөрдү, окуу кырдаалдарын реалдуу же реалдуу коммуникация кырдаалына өткөрүп беришет;
- командада жана өз алдынча иштөөгө көнөт;
- өзүн, мектептин айланасындагы жана андан тышкаркы жашоого сын көз менен баа берет;
- англис тилинде эркин баарлашууга үйрөнөт.

Биздин факультетте, мисалы, ролдук оюндар өткөрүлөт, анын жүрүшүндө студенттер экскурсиялык маршруттарды же мини-экскурсияларды өз алдынча сунушташат, ошондой эле республиканын жана Ош шаарынын эн кооз жерлери жөнүндө презентация жасап плакаттарды жана жарнамалык буклеттерди түзүшөт. Жашыруун эмес, Улуу Британиянын жана Американын кооз жерлерин ишенимдүү атоодо, балдар өздөрүнүн кичи мекенинин кооз жерлерин атай албай кыйналышат. Ушундан улам студенттер чет тили аркылуу өз аймагынын же чөлкөмүнүн маданиятынын же тарыхынын кээ бир негизги фактыларын жана окуяларын туура сүрөттөп бере алышпайт. Демек, реалдуу коммуникация процессинде алар айрым негизги айырмалоочу өзгөчөлүктөрдү жана сапаттарды бере алышпайт. Ушуга байланыштуу чет тилин окутуунун талаптагыдай колдонуудагы окуу программаларын кайра карап чыгуунун жана жаңылоонун негизги көйгөйлөрүнүн бири – ата мекендик маданиятты, тарыхты, үрп-адаттарды, каада-салттарды, ошондой эле тарыхый инсандарды туура терминологияны колдонуу менен баяндоонун негизги принциптерин андан ары өнүктүрүү. Студенттердин коммуникациялык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү, демек, чет тилин туура өздөштүргөн аймактык билимдерди колдонуу менен чет тилдерде сүйлөө кырдаалында ишке ашырат. Мында тигил же бул жашаган аймак же аймак боюнча маалыматтын ыңгайлашуусу гана эмес, тарыхый инсандар, эстеликтер жана объектилер жөнүндө толук кабардар болуу да каралган. Бул ошондой эле изилденип жаткан аймактын жашоочулары туш болгон тарых проблемаларынын өзөгүн билүүгө, улуттук үрп-адаттарды, каада-салттарды алардын тарбиялык баалуулуктары менен бирге түшүнүүгө, маданиятты жана цивилизацияны өнүктүрүүгө, анын ичинде дүйнөлүк маданияттын өнүгүндө кароого мүмкүндүк берет.

Бирок азыркы жогорку окуу жай практикасы чет тилдердеги тексттерде регионалдык маселелер боюнча материалдардын жетишсиздигин көрсөтүп турат. Аймактык маалыматтын жарым-жартылай гана берилиши бүтүндөй дүйнө жөнүндө салыштырмалуу жакшы, бирок алардын жашаган аймагы жана анын айлана-чөйрөгө, социалдык жана маданий өнүгүүлөргө

тиешелүү өзгөчөлүктөрү жана сапаттары жөнүндө начар билген абалга алып келди.

Окуу планынын мазмунунун талаптары маданияттардын диалогу принцибине негизделген чет тилин окутуу менен, ошондой эле алар үйрөнгөн тилде болгон өлкөнүн өкүлдөрү менен маданияттар аралык байланышты уюштуруу жана жүргүзүү жөндөмдүүлүктөрүн адекваттуу калыптандыруунун иш жүзүндөгү зарылчылыгы менен аныкталат. Регионалдык компонент жана аны чет тилин окутуу процессине киргизүү лингвистикалык жана лингвистикалык эмес жогорку окуу жайларынын окуу планын аныктоого тийиш. Бул көз караштан алганда, билим берүү системаларына аймактык компонентти тартуу, гуманитардык илимдер боюнча билим берүүнүн улуттук жана региондук спецификалык өзгөчөлүктөрүн аныктоону жана аны билим берүү процессине активдүү киргизүүнү болжолдойт. Ар түрдүү тилдердин жана маданияттын өкүлдөрүнүн ортосундагы өз ара аракеттенүүнүн формасы катары актуалдуу маданияттар аралык коммуникация улуттук маданият үчүн олуттуу мейкиндикти камсыз кылган учурда жана белгилүү шарттарда толук жана натыйжалуу ишке ашырылуусу керек. Улуттук маданият - инсандын инсандык өнүгүү деңгээлин аныктоочу жалпы адамзаттык баалуулуктарды, адамзаттын маданий мурасынын стандарттарын жана жетишкендиктерин кабыл алуунун көлөмү катары түшүнүүгө боло турган инсандын универсалдуу гуманитардык маданиятынын бир бөлүгү.

«Лингвокультурология – тилдик маданият таануу. Тарыхы жана теориялык негиздери» деп аталган эмгегинде С.Ибрагимов: «Орус окумуштуусу Д.Н. Овсяннико-Куликовский да тилди улуттук психиканын органы, жарандын улуттуулук умтулуусунун куралы катары караган. Ал улуттук тилдеги автоматтык психиканын биримдигин белгилеп келип, тил менен улут «элдин психикалык энергиясын топтоонун жана сактоонун өзгөчө формасы» экенин баса белгилеп кеткен» деп жазган [6, 34-6.].

Демек, «этникалык топ жөнүндө түшүнүк» улуттук өзүн-өзү таануу, өз элине болгон мамиле, улуттук аң-сезимдин практикалык бурулушу, инсандын чыгармачылык ишмердүүлүгү – бул улуттук өзүн-өзү таануунун негизги деңгээли.

Улуттук өзүн-өзү таануу аң-сезимдин калыптаныуу процесси өзүнө өзгөчө мааниге ээ болгон гуманисттик мүнөздөгү билим берүү процессин андан ары гумандаштыруунун заманбап шарттары. Азыркы учурда гуманитардык илимдер боюнча билим берүүнүн колдонуудагы окуу планы жогорку билим берүү чөйрөсүн жана бүтүндөй коомду жалпы гумандаштыруунун негизги түзүүчүсү экени таанылып, далилдөнүүдө. Гуманизм – бул адамдын аң-сезиминин негизги белгилеринин бири, анын маңызы адамды эң жогорку баалуулук катары таануудан турат. Гуманитар-

дык билим берүүнү туура талдоо региондук компонентти тартуу жана гумандаштырууну эске алуу менен жогорку билим берүүдөгү гуманитардык принциптерге жана практикага бир катар ыкмаларды сунуштоо үчүн бекем негиз түзөт деп эсептейбиз.

1. Адамдын инсан катары туура билимин калыптандыруу негизги милдет болуп саналат.

2. Келечектеги адис негизинен адамдык көйгөйлөргө туш болот, ошондуктан алааламдашуу доорундагы эл аралык байланыштар, карым-катнаштар ж.б. өсүп жаткан мезгилде жана шартта этникалык жана маданий көп түрдүүлүк чөйрөсүндө бир командада иштөөгө даяр болушу керек.

Эң негизги максаттардын бири, билим берүү процессин гумандаштыруу жана өсүп келе жаткан муундарды тарбиялоодо - маданий мурастарды кабыл алуу жана анын чыныгы баалуулугун ачуу.

Корутунду. Белгилүү бир аймак таанууну изилдөө тарыхтын ажырагыс бөлүгү катары каралат. Гуманитардык илимдердин регионалдык компоненти тарых жана маданият таануу, психология жана педагогика, социология боюнча билимдер системасы катары чечмеленет. Студенттердин гуманитардык дүйнөгө болгон көз карашын калыптандырууну камсыз кылуу жана ошону менен аларга аймактын социалдык жана маданий чөйрөсүнө киргенде өздөрүн ыңгайлуу

сезип, көнүүсүнө жардам берүү. Ошентип, сунушталып жаткан билим берүү жана окутуу процессинин негизги табияты студенттердин акыл-эс жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүнү камсыздайт, андан соң эки тилдүү жана көп маданияттуу инсандардын калыптанышын камсыздайт.

Адабияттар:

1. 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы.
2. Sulaimanova G.J., Ismailova A.I. Extra curricular activities through national and regional values Учеб. пособие (для студентов 2 курса). - Ош, 2021.
3. Зимняя И.А., Сахарова Т.Е. Проектная методика обучения английскому языку. // ИЯШ, 2001. - №3.3.
4. Тамбовкина Т.Ю. О некоторых принципах построения интегрированного курса "Иностранный язык и регионоведение". // Иностранные языки в школе, 2006. - №5.
5. Novak J.D., Gowin, D.B. Learning how to learn. New York, NY: Cambridge University Press. - 1984.
6. Ибрагимов С. Лингвокультурология – тилдик маданият таануу. Тарыхы жана теориялык негиздери [Текст]. / С.Ибрагимов. - Бишкек, 2004. - 118 б.
7. Жамгырчиева Г.Т. Некоторые задачи преподавания профессионального английского языка. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2017. №. 3. С. 248-250.
8. Насырова М.Т. Значение пословиц и поговорок при изучении английского языка. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2017. №. 11. С. 256-258